

Kovács Zsófia Dóra

joghallgató
Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

AZ ÉRZELMEK FELFEDEZÉSE – AVAGY A „LAW AND EMOTION SCHOLARSHIP” A
JOGELMÉLETBEN*

Debreceni Jogi Műhely, 2021. évi (XVIII. évfolyam) 3-4. szám (2022. február 15.)

DOI 10.24169/DJM/2021/3-4/6

Abstract: The 'ideal judge' does not know emotions. Sitting on the bench, the ideal judge is capable to exclude every emotion and making decisions completely objectively and rationally. In legal philosophy until the past few decades, the before mentioned ideal was prominent and still is to this day. However from the 60s in the Anglo-Saxon legal thinking, mainly in the United States of America, a change in perspective started to begin. There was a rapid development of movements that appraised the law and the phenomenons of law from an interdisciplinary point of view. The Critical Legal Studies movement became an independent direction within legal philosophy. Furthermore, there was great progress in the scientific study of emotions. In this area, both psychology and neurosciences achieved serious results. All of these elements together provided a base for the emergence and development of the Law and Emotion Scholarship. This emerging interdisciplinary field brings together scholars from law, psychology, classics, economics, literature and philosophy all of whom have a defining interest in law's various relations to our emotions and emotional life. My research primarily focuses on the scholarship findings on judicial decision-making, studying how emotions can play a role in the judicial decision-making process. Because the scholars part of the Law and Emotion Scholarship – paying attention to the reality of the everyday life of judges – doubting the idea that emotionless judging is a genuine possibility.

Keywords: Law and Emotion Scholarship, judicial decision-making, the ideal judge

Absztrakt: Az „ideális bíró” nem ismeri az érzelmeket. A bírói székben ülve minden érzelmet kizárva objektíven és racionálisan hozza meg döntéseit. A jogelméleti gondolkodásban egészen az elmúlt pár évtizedig ez az egyetlen lehetséges bírói ideál élt és tagadhatatlanul nagyon erősen van jelen mind a mai napig. Azonban az 1960-as évektől kezdődően az angolszász jogi kultúrában, elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban, szemléletváltás indult el. Gyors fejlődésnek indultak a jogot interdiszciplináris igényel vizsgáló irányzatok. Önálló irányzattá vált a jogelméleti gondolkodáson belül a Critical Legal Studies mozgalom. Emellett óriási előrelépés történt az érzelme tudományos vizsgálata terén is, ahol mind a pszichológia, mind az idegrendszer vizsgáló neurotudományok komoly eredményeket értek el. Mindezen tényezők együttesen alapozták meg a jog és érzelem mozgalom (Law and Emotion Scholarship) megjelenését. A mozgalom egy kialakulóban lévő interdiszciplináris terület, amely a jog, pszichológia, irodalom, közgazdaságtan és filozófia területéről egyesíti azokat a tudósokat, akik határozott érdeklődéssel fordulnak a jog jelenségei és az érzelme kölcsönhatásának vizsgálata felé. Kutatásomban elsősorban a mozgalom bírói ítélezéssel kapcsolatos megállapításaira koncentrálok, vizsgálva azt, hogy hogyan kaphatnak szerepet az érzelme a bírói döntéshozatalban. Hiszen a jog és érzelem mozgalom képviselői – a hús-vér bírák valóságát figyelembe véve – megkérdőjelezzik annak gondolatát, hogy létezhet érzelemmentes bíraskodás.

Kulcsszavak: jog és érzelem mozgalom, bírói döntéshozatal, ideális bíró

* A tanulmány elkészítése az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

Bevezetés

Jerome Frank, Amerikai Egyesült Államokbeli körzeti bíró, a következő szavakkal élt: „Mr. Prejudice és Miss Sympathy azoknak a tanúknak a nevei, akiknek tanúvallomását sosem jegyezték fel, mégis megannyiszor számításba lettek véve az esküdtek által.” (Skidmore v. Baltimore O.R. Co., 1948, p. 10) Jerome Frank kijelentése talán túlzó, azonban sejteti azt, hogy a jog világát nemcsak a racionalitás határozza meg. Jelen rövid tanulmány is hasonló alapokról indul, hiszen célja a jogelméletben pár évtizede megjelent „jog és érzelmek” irányzat (*law and emotion scholarship*) rövid bemutatása. A „jog és érzelmek” mozgalom egy kialakulóban lévő interdiszciplináris terület, amely a jog, pszichológia, irodalom, közgazdaságtan és filozófia területéről egyesíti azokat a tudósokat, akik határozott érdeklődéssel fordulnak a jog jelenségei és az érzelmek kölcsönhatásának vizsgálata felé. (West, 2015, p. 340) Írásom első részében a mozgalom kezdeti fejlődésének és kiindulási alapjainak a vázlatos bemutatására törekszem. Ezt követően az irányzat bírói ítélkezéssel kapcsolatos egyes megközelítéseit és eredményeit igyekszem összefoglalni. Mindezt közel sem a teljesség igényével teszem, tekintettel e tanulmány terjedelmi kereteire és az irányzat interdiszciplináris jellegéből fakadó rendkívül szerteágazó kutatási irányaira. Azonban már előljáróban érdemes annyit kiemelni, hogy az irányzat képviselői azt a kritikai álláspontot osztják, hogy a jogelmélet túl nagy szerepet szánt az észszerűség és racionalitás fogalmainak, és túlzottan kis szerepet szánt az érzelmeknek a jog jelenségeinek értelmezése és befogadása során. (West, 2015, p. 340) Írásomban igyekszem feltárni, hogy ez a kritikai szemlélet milyen új vizsgálati irányokhoz és megállapításokhoz vezethet a bírói ítélkezéssel kapcsolatban.

1. Irányzattá alakulás

Napjainkra az elméleti jogi gondolkodás keretei alapjaiban megváltoztak. Fekete Balázs szavaival élve: „A jogelmélet keretei igencsak széttörédezetté váltak és az egyes irányzatok önállóan, gyakran egymástól teljesen elkülönülve, mindenféle párbeszéd nélkül léteznek.” (Fekete, 2015, p. 249)

Az elmúlt pár évtizedig a jogi gondolkodásban és jogtudományi megközelítésben a jog és érzelmek elválasztásának mozzanata volt meghatározó. A jogi gondolkodók nem fordították figyelmüket az érzelmek birodalma felé, sőt igyekeztek a jog jelenségeit az érzelmekről minél jobban leválasztani. Ez az attitűd alapvetően visszanyúl a felvilágosodás eszméihez és eszmerendszeréhez. (Fekete, 2013, p. 89–90)

A XIX. században a felvilágosodás filozófusai az emberi ész (*ratio*) mindenhatóságát hirdették. Az emberi észre, mint felszabadító erőként tekintettek, célul tűzve a világ jobbá tételét. (Ludassy, 2018, p. 951) „Az ész lesz a század egységteremtő központja: mindannak kifejeződése, amire e korszak sóvárog és törekszik, amit el akar érni és meg akar valósítani.” (Cassirer, 2007, p. 22) A felvilágosodás racionalitást és objektivitást középpontba állító szemléletében gyökerezik annak ideája, hogy a jó bíró rendelkezik annak képességével, hogy a döntéshozatal során teljesen elszigetelje önmagát minden érzelmi befolyástól. (Maroney, 2011, p. 1488) Thomas Hobbes az ideális bíróról azt állította, hogy idegen a félelemtől, haragtól, gyűlöleltől, szeretettől és együttérzéstől. (Hobbes, 2001)

A jogelméleti gondolkodásban emellett a felvilágosodás megközelítése olyan tételekben képződött le, mint Max Weber formális jogról alkotott felfogása. Weber szerint a modern jog jellemzője a formalitás, azaz, hogy az ügyek eldöntése során kizárólag a jogszabálynak való megfelelés a döntő szempont. (Kalberg, 1980, p. 1158–1159) A kötött eljárási rendben alkalmazott normák együttese nem tartalmaz értékválasztást. (Szabó, 1999, p. 68) Éppen ezért a modern jog racionális, logikus egész, amely formálisan egy hézag nélküli szabályrendszerként jelenik meg. Mégis a XX. század második felétől kezdve megjelent a jogelméleti gondolkodásban az érzelmek fogalma. A kérdés az, hogy milyen tényezők motiválták ezt az irányváltást.

A váltás megértéséhez figyelmünket elsősorban az Amerikai Egyesült Államok felé kell fordítanunk, ugyanis az angolszász elméleti jogi gondolkodásban az 1990-es évektől egyre gyakrabban tűnt fel a *law and emotions* vagy a *law and emotions scholarship* kifejezés. (Fekete, 2015, p. 249) Az Egyesült Államokban az 1960-as évektől kezdődően megbomlott a jog kizárólag tudományként való felfogása. Gyors fejlődésnek indultak a jogot interdiszciplináris igénnyel kutatni kívánó irányzatok, mint a *law and economics*, *law and literature* vagy a *law and psychology*. (Fekete, 2015, p. 256) Emellett nem hagyható figyelmen kívül a kritikai jogi gondolkodás keretein belül önálló irányzattá fejlődő *Critical Legal Studies* mozgalom hatása és az érzelmek tudományos

tanulmányozásának felélénkülése sem. (Fekete, 2013, p. 91) E téren a filozófia, a pszichológia és az idegrendszer vizsgáló neurotudományok is komoly eredményeket értek el. Mindezek a hatások kiegészültek a feminista jogelmélet eredményeivel, amely a női megismerést a középpontba állítva szintén az érzelmek felé irányította a jogelméleti törekvéseket. (Mackinnon, 1996, p. 127–155)

Az irányzat fejlődésében fordulópontot jelentett 1999-ben A jog szenvedélyei (*The Passions of Law*) című kötet megjelenése, amelyet a mai napig az irányzat alapművének tekinthetünk. A kötethez írt bevezetőjében Susan A. Bandes rámutatott a jog és érzelmek elválasztásának nehézségeire és a viszonyok tisztázatlanságára. Megfogalmazta, hogy a jog egyes érzelmeket elfogadhatónak minősít, míg máskor egyszerűen teljesen figyelmen kívül hagyja azokat. (Fekete, 2013, p. 93–94) Jó példát jelent erre a büntetőjog területe. Úgy látszik a büntetőjogban az érzelmek saját jogon helyet kaphatnak, például a gyűlöletbűncselekményeket tekintve. A büntetőjog nemcsak, hogy számba veszi, de súlyosabban is szankcionálja ezt a bűncselekményi kört. Heidi Hurdt radikális álláspontja szerint a gyűlöletbűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás az érzelmekre fókuszál, és az ilyen érzelem állandó, a személyiséghez tartozó ismertetőjegy. (Dinók, 2004, p. 35) Másik példa lehet az erős felindulásból elkövetett emberölés szabályozása, ahol a jogalkotó az érzelmek kontrollálhatatlan eluralkodása miatt éppen enyhébb szankciót ír elő.

Barnes véleménye szerint a jogi gondolkodás hagyományos keretei teremtettek alapot az érzelmek szinte teljes mellőzéséhez. (Fekete, 2013, p. 94) A korábbi jogelméleti felfogások közel teljesen figyelmen kívül hagyták annak valóságát, hogy a jog mindig emberi cselekedeteket szabályoz, az emberi cselekvésnek pedig lényegi mozgató rugói – ember mivoltunkból fakadóan – az érzelmek. (Fekete, 2013, p. 90) A jog és érzelmek mozgalom a jog valamennyi jelenségét vizsgálja köztük a bírói ítélezést is. Képviselői megkérdőjelezik az „ideális bíróról” alkotott felfogásunk helyességét és a bírói döntéshozatalt az érzelmek jelenlétének és mellőzhetetlenségének perspektívájából vizsgálják. Felteszik a kérdést, vajon létezik-e egyáltalán érzelemmentes bírászkodás?

2. Bírói ítékezés és érzelmek

Már Jerome Frank és Benjamin Cardozo is rávilágított arra, hogy nem lehet az ítélezési tevékenységből a szubjektív, irracionális elemeket teljes mértékben kizárni. Illuzórikusnak tartották azt az elképzelést, hogy a bírák minden külső tényezőt – mint neveltetésük, gazdasági hátterük, világnézetük – és belső tényeket, személyiség vonásaikat, lélektani jegyeiket és szokásaikat teljesen mellőzve döntenek. (Fedor, 2014, p. 29–30) Frank és Cardozo nézeti már érzelmek bírói ítékezésben való szerepének vizsgálata felé irányították a jogelméleti gondolkodást. Mégis mind a napig meghatározó a bírókkal szemben az az általános elvárás, hogy teljesen hagyják figyelmen kívül érzelmeiket.

Később Frank és Cardozo nézeteit a bírák és jogelméleti gondolkodók egy kis csoportja újra felfedezte. Az 1980-as évek közepén az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bíróságának bírája William J. Brennan arra ösztönzött, hogy újra vessünk pillantást arra, amit Cardozo az „ok és szenvedély összjátékának” nevezett. (Maroney, 2011, p. 1489) Justice Brennan kételyeit fejezte ki az ahhoz való ragaszkodással kapcsolatban, hogy a bírának teljes mértékben félre kell tenniük érzelmeiket. Brennan az érzelmeket és azok figyelembevételét nemcsak elkerülhetetlennek, hanem kívánatosnak is tartja a bírói döntéshozatal során. (Wistrich – Rachlinski – Guthrie, 2015, p. 859) Brennan-hez hasonlóan Robert Jackson – szintén az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bíróságának Bírája – a „szenttelen bírakat” mitológiai lényeként jellemezte, a Mikuláshoz és a Húsvéti Nyuszihoz hasonlítva. (United States v. Ballard, 1944, p. 94)

Brennan és Jackson szemlélete jól illeszkedik a jog és érzelem mozgalom keretei közé. Az irányzat képviselőt felhívják figyelmünket arra, hogy jelentős ellentét feszül a mindennapi élmények és az elmélet között. Nem tekinthetjük a tárgyalótermet érzelemmentesnek sem a bírók, sem pedig a felek szempontjából. A bírák tapasztalhatnak haragot egy súlyos bűncselekmény tárgyalása során, vagy éppen az undor érzése öntheti el őket az ügyben felhozott bizonyítékok vizsgálata során. Szembesülhetnek a tehetetlenség érzésével és a felek által kiváltott frusztrációval. Ugyanakkor örömet és reményt is tapasztalhatnak, például, ha egy kábítószer függő sikeresen befejezi az elvonó kezeléseket. Vagy akár egy ítélet pontos és kifogástalan megindokolása is büszkeséggel töltheti el a bírót.

A következőkben két olyan elméleti megközelítést és kutatást fogok tárgyalni, amelyek annak kérdései köré épülnek, hogy hogyan befolyásolják érzelmeink az információkat melyeket befogadunk. (Dolan, 2002, p. 1191–1192) Meghatározzák, hogy mire emlékszünk? Alapvetően befolyásolják reakcióinkat? Lehetséges az érzelmeink „szabályozása”? Ha igen, hogyan?

3. Érzelem-szabályozás

Terry A. Maroney annak kérdését veszi górcső alá, hogy a bírák, hogy kezelhetik a lehető legjobban érzelmeiket a döntéshozatal során. Maroney abból indul ki, hogy a bírók, mint minden ember próbálják szabályozni érzelmeiket azért, hogy megfeleljenek a társadalmi elvárásoknak, önképüknek és szakmájuk normáinak is. (Maroney, 2011, p. 1490) Az érzelmeik változó igényekhez igazodó rugalmas szabályozására való képesség az érzelmi intelligencia részét képezi. (Maroney, 2011, p. 1491) Tanulmánya az érzelmeik kontrollálásának egy olyan modelljét adja a bírói székben ülőknek, amely nemcsak annyit, mond, hogy „tegyük félre” az érzelmeiket. Ehhez két eddig különálló érdeklődési területet kapcsol össze: a bírói döntéshozatal ítélezéseméleti tanulmányozását és az érzelmeik kontrollálásának pszichológiai tanait. Amíg a jogi diskurzus teljesen félretette az az érzelmeik elkerülhetetlen jelenlétének gondolatát, addig annál robusztusabb az érzelmeik kontrolljának tudományos kutatása a pszichológia területén. (Maroney, 2011, p. 1489)

Az érzelmeik elnyomásának és az érzelmeikkel való kapcsolódás stratégiáját különbözteti meg. Maroney elsősorban nem az érzelem-szabályozás szükségességének kérdését vizsgálja, hanem annak módját. Amellett érvel, hogy a bírának mindig azt a szabályozási stratégiát kell választania, amely az adott döntéshozatali helyzet szempontjából a legnagyobb előnnyel és a legkevesebb „költséggel” jár. Ennek megvalósításához pedig alapvető fontosságú az érzelem-szabályozás ténylegesen megvalósítható modelljének kidolgozása. (Maroney, 2011, p. 1513) Maroney megközelítéséből is leképződik a jog és érzelem mozgalom felfogása. Az érzelmeikre nem, mint megbízhatatlan és igazolhatatlan jelenségekre kell tekintenünk. Az emóciókat nem kell mellőznünk, feltételezte, hogy káros hatással vannak az ítélezésre. (Minow, 1988, p. 37-38)

Maroney három lehetséges modellt vázol fel az érzelmeik szabályozása kapcsán, melyek közül az első, és talán legígéretesebb stratégia, a megelőző kognitív átértékelés modellje. A modell központi eleme, hogy ha egy adott helyzetet előzetesen felmérünk, elképzeljük az esetlegesen minket érő ingereket, akkor alakítani tudjuk ezek feldolgozását és viszonyulásunkat is. Konkrét eszközt nyújt, amellyel a bírák felkészülhetnek az érzelmi ingerekre oly módon, hogy csökkentsék azok érzelmi hatását. (Maroney, 2011, p. 1514–1517) Tanulságosnak tartja fontolóra venni azt, hogy hogyan gondolkodnak az orvosok. Maroney szerint az orvosi szemszög vizsgálatának eredményei segíthetik a bírákat előzetesen felmérni és alakítani érzelmi reakcióikat. (Maroney, 2011, p. 1517–1519)

A második stratégia a „bírói érzelmeikre” való átgondolt válaszadás modellje. A kognitív átértékelés modellje viszonylagos, hiszen nem reális elvárás, hogy valamennyi lehetséges élethelyzetet, bekövetkező eseményt felmérjünk és azokra előzetesen felkészüljünk. Ezzel szemben ez a modell az érzelmeikkel a jelenben való megbirkózás mellett szól. A bírák számára segítséget jelenthet saját érzelmeik kontrollálásában, ha a tárgyaló teremben igyekeznek felmérni, hogy a felek hirtelen reakció mögött mi állhat, ennek fényében megítélni azokat és saját reakcióikat. Például, ha egy arrogáns ügyvéd feldühíti a bírót, akkor a bíró dönthet úgy, hogy az ügyvéd magatartását az ügyvéd bizonytalanságának tulajdonítja és ez eloszthatja haragját. (Maroney, 2011, p. 1522–1525) Ez a stratégia magas szintű önismeretet, komoly odafigyelést és koncentrációt követel meg. (Maroney, 2011, p. 1523)

A harmadik modell – az érzelmeik beépítésének modellje – azokra az érzelmeikre koncentrál, melyek átsiklottak az előző két stratégia által állított akadályokon. Maroney szerint ezeket az érzelmeiket is be kell építenünk a bírók döntéshozatali és tanulási folyamatába. Mindennek meghatározó mozzanata az önelemzés és az érzelmeik létének elismerése. Így ez a modell jelenti a bírások hagyományos felfogásának legközvetlenebb kihívását, feltételezve, hogy maguk az érzelmeik is szolgálhatnak olyan tanulságokkal, amelyek közvetlenül relevánsak a bírói döntéshozatali folyamat szempontjából. (Maroney, 2011, p. 1525) Maroney munkájában az érzelmeikkel való kapcsolódás és az érzelmeik integrálásának modellje mellett teszi a le a voksát. (Maroney, 2011, p. 1531–1552) Azonban az jog és érzelem mozgalom tagjai nemcsak az

érzelmek-szabályozásának lehetőségeit vizsgálják, hanem azt is, hogy világlátásunk, attitűdjeink milyen érzelmeket váltanak ki különböző helyzetekben és ezek, hogyan befolyásolják döntéshozatali folyamatainkat. Ennek megvilágítása érdekében a következőkben két kísérletet mutatok be röviden, melyek bizonyították, hogy döntéseink közel sem csak a racionalitás talaján nyugszanak.

4. Befolyásoló tényezők

Dan Kahan és munkatársai kísérletükben azt demonstrálták, hogy hogyan működnek az érzelmi alapú következtetések jogi környezetben. A kutatásban részt vevőknek az esküdtek szerepébe kellett képzelniük magukat. Kísérleti manipulációjukban egy rövid videófelvételt mutattak a résztvevő alanyoknak egy tüntetésről, amelyet a rendőrök feloszlattak. (Kahan – Hoffman – Braman – Evans – Rachlinski, 2012, p. 13) A kutatási résztvevőknek, Kahan és kutatótársai a tüntetőket egyik felét *pro life* aktivistaként azonosították, akik egy abortusz klinika előtt tüntetnek. Másik csoportjukat melegjogi aktivistaként jellemezték, akik egy katonai munkaerő-felvételi állomáson a „ne kérdezzék, ne mondják” bevett eljárásrend el tiltakoztak. Mindkét esetben a videók azonosak voltak és a kutatók a résztvevőket politikai orientációjukról is előzetesen megkérdezték. (Kahan – Hoffman – Braman – Evans – Rachlinski, 2012, p. 13–14) A kutatás során arra a következtetésre jutottak, hogy a résztvevők interpretációja a mutatott videóról igazodott ahhoz, hogy saját nézeteik mennyire voltak párhuzamosak a tiltakozó csoport álláspontjával. A liberális demokrata résztvevők az abortusz klinika előtti tüntetést egy erőszakos megmozdulásként azonosították, míg a katonai munkaerő-felvételi állomás előtt nem megellenes, hanem békés tüntetést véltek felfedezni. A konzervatív résztvevők az előzőkkel ellentétes megállapításokra jutottak. (Kahan – Hoffman – Braman – Evans – Rachlinski, 2012, p. 29–30) Eredményeik megerősítették azon hipotézisüket, hogy a kulturálisan motivált megismerés befolyásolja, hogy az emberek hogyan érzékelik a különböző eseményeket.

Andrew J. Wistrich, Jeffrey J. Rachlinski és Chris Guthrie kutatásában közel kétezer bíró vett részt. Kutatásuk során a bírácoknak – anélkül, hogy tájékoztatták volna őket a kutatás céljáról – öt kitalált jogesetet kellett megoldaniuk, melyek olyan érzékeny témákhoz kapcsolódtak, mint az illegális migráció vagy az orvosi marihuána használat. (Wistrich – Rachlinski – Guthrie, 2015, p. 874–875) A jogesetek megkövetelték, hogy a bírók válasszanak a törvény hű alkalmazása és igazságtalan eredmény elérése, valamint aközött, hogy az igazság elérése érdekében „hajlítsák” a törvényt. (Wistrich – Rachlinski – Guthrie, 2015, p. 899)

Az adott válaszok alapján a kutatók az érzelmek egyértelmű befolyásoló hatását mutatták ki. Ugyanakkor nem vélték felfedezni a pártpreferenciák hatását és nem jelentett különbséget a válaszadó bíró neme sem. A döntéshozók nem támogatták szisztematikusan sem az alpereseket, sem a felpereseket. Mégis összességében a bírák azt a peres felet részesítették előnyben, aki pozitívabb affektív választ váltott ki. Anélkül, hogy tudatában lettek volna, rejtett módon billentették az egyensúlyt a szimpatikus vagy szimpatikusabb pereskedő felé. (Wistrich – Rachlinski – Guthrie, 2015, p. 899–899)

Összegzés

Tanulmányomban a jog és érzelmek mozgalom rövid bemutatását tűztem ki célul, kezdetben a mozgalom kialakulására és fejlődésére, majd bírói ítélkezéssel kapcsolatos megállapításaira koncentrálva. Az irányzat képviselő az érzelmeket, a szenvedélyeket, az irracionálist vizsgálják és ezek hatását a jog működésére, jelenségeire. Már eddig is jelentős szakirodalmi forrással számolhatunk a jog és érzelmek kölcsönhatásainak vizsgálatakor, amelyek nemcsak a jogelmélet, hanem a pszichológia és neurotudományok területéről is egyaránt származnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a mozgalomnak ne kellene kihívásokkal szembe néznie. Egyrészt problematikus az „érzelem elmélet” eredményeinek integrálása, mert az különféle területek eredményeit egyesíti és olyan alapkérdésekben sincs egyetértés, mint az érzelmek definíciója. (Fekete, 2015, p. 260) Olyan kérdésekbe ütközünk, minthogy mik az érzelmek tulajdonságai. Mi alapján tudjuk meghatározni, hogy egy reakció vagy viselkedés érzelem-e, amikor azon gondolkozunk, hogy hogyan kell a jognak kezelni az érzelmeket. (Sanger, 2001–2002, p. 108) Másrészt kihívást jelent az interdiszciplinaritás is, hiszen már eredendően komplex kutatási eredményeket kell a jogi gondolkodás keretei közé illeszteni. (Fekete, 2015, p. 260) Emellett kritika érte az irányzatot abból a szempontból is, hogy eddig ugyan vizsgálták az érzelmek hatását a jog jelenségeire, de nem vizsgálták azt, hogy a jog milyen hatással van az egyének

érzelmi életére. (West, 2015, p. 342) Így a jog és érzelem mozgalomnak még számos kérdést kell megválaszolni. Mindazonáltal az irányzat vitathatatlan előnye, hogy a joggal és bírói ítélezéssel kapcsolatos eddigi megállapításainknak újra gondolását szorgalmazza. Megnyitva a jogelméleti gondolkodást más tudományterületek felé és próbál új megoldásokkal szolgálni.

Felhasznált irodalom

Könyv

CASSIRER Ernst (2007) A felvilágosodás filozófiája. Budapest, Atlantisz. p. 22. ISBN 978-963-9165-86-1

HOBBS, Thomas (2001) Leviatán. Kolozsvár, Polis Könyvkiadó. ISBN 973 9267 85 8

Könyvrészlet

FEKETE Balázs (2015) Jog és érzelmek: veszedelmes viszonyok? In: FEKETE Balázs- FLECK Zoltán. Tanulmányok a kortárs jogelmületről. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. pp. 249–284. ISBN 978-963-312-223-5

MACKINNON, Catharine A. (1996) Feminizmus, marxizmus, módszer és az állam: úton a feminista jogelmélet felé. In: SZABADFALVI József. Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések. Miskolc, Bíbor Kiadó. pp. 127–155. ISBN 963 85610 0 9

SZABÓ Miklós (1999) Történeti és szociológiai jogelmületek. In: SZABÓ Miklós. Fejezetek a jogbölceseleti gondolkodás történetéből. Miskolc, Bíbor Kiadó. pp 51–70. ISBN 963 9103 20 9

Folyóiratcikk

DINÓK Henriett Éva (2004) A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – A kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek. Állam- és Jogtudomány, 55. évf. 4. sz. p. 26–50. ISSN 0002-564X

DOLAN, Rajmond J. (2002) Emotion, Cognition, and Behavior. Science, 298. évf. 5596. sz. p. 1191–1194. [10.1126/science.1076358](https://doi.org/10.1126/science.1076358)

FEDOR Anett (2014) Gondolatok Jerome Frank „Bíráskodás az elme ítélszéke előtt” című válogatott írásairól. Büntetőjogi szemle, 3. évf. 2. sz. 28–33. ISSN 2063-8183

FEKETE Balázs (2013) Érzelmek és jogtudomány: egy lehetséges értelmezés; A law and emotions scholarship vázlat. Iustum Aequum Salutare, 9. évf. 3. sz. p. 89–104.

KAHAN, Dan M. – HOFFMAN, David A. – BRAMAN, Donald – EVANS, Danieli – RACHLINSKI, Jeffrey J (2012) *They Saw a Protest: Cognitive Illiberalism and the Speech-Conduct Distinction*. Stanford Law Review, 64. évf. 4. sz. p. 1–52.

KALBERG, Stephen (1980) Max Weber's Types of Rationality: Cornerstones for the Analysis of Rationalization Processes in History. The American Journal of Sociology, 85. évf. 5. sz. p. 1145 –1179. <https://doi.org/10.1086/227128>

LUDASSY Mária (2008) Cassirer a felvilágosodás filozófiájáról. Holmi, 20. évf. 7. sz. p. 951– 962.

MARONEY, Terry A (2011) Emotional Regulation and Judicial Behavior. California Law Review, 99. évf. 6. sz. p. 1485–1555.

MINOW, Martha L. – SPELMAN, Elizabeth V. (1998) Passion for Justice. Cardozo Law Review, 10. évf. 1-2. sz. p. 37–76.

SANGER, Carol (2001-2002) The Role and Reality of Emotions in Law. William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice, 8. évf. 1. sz. p. 107–113.

WEST, Robin (2015) Law's Emotions. Richmond Public Interest Law Review, 19. évf. 4. sz. p. 339–362.

WISTRICH, Andrew J. – RACHLINSKI, Jeffrey J. – GUTHRIE, Chris (2015) Heart Versus Head: Do Judges

Follow the Law or Follow Their Feelings? Texas Law Review, 93. évf. 4. sz. p. 855–923.

Jogszabályok

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200100.TV>
(2021.05.10.)

Bírósági ítéletek

United States v. Ballard, [322 U.S. 78, 94 (1944)] <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/322/78/>
(2021.05.17.)

Skidmore v. Baltimore O.R. Co. [167 F.2d 54 (2d Cir. 1948)]

.